

ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Денисенко В.В.

студент,

*Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРАВОРОЗУМІННЯ ЯК КАТЕГОРІЯ ДОКТРИНАЛЬНОЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Інтерес сучасної юридичної науки до праворозуміння та правосвідомості детермінується не лише колом численних об'єктивних і суб'єктивних причин, а й конкретними закономірностями. Історичний аналіз генези питання праворозуміння в системі юридичного знання дає підстави вважати, що для кожного історичного етапу розвитку суспільства характерна активізація наукових зусиль, спрямованих на розвиток конкретних концепцій праворозуміння. Панівні нині уявлення про праворозуміння піддаються критиці, тривають пошуки нових теоретичних концепцій праворозуміння, окремі з них через наукову неспроможність зазнають фіаско, кануть у небуття. Однак дискурс триває, тепер загально визнано, що на формування типів праворозуміння найбільше вплинули позитивізм, юснатуралізм і лібертарний соціологізм. Кожна з цих концепцій пропонує своє бачення сутності права та правової дійсності, проте жодна з них не може претендувати на абсолютність істини, що пов'язано передусім із особливою складністю й багатогранністю об'єкта дослідження – права.

Чимало науковців (С. Алексєєв, В. Бабаєв, Л. Бутько, А. Венгерова, В. Гойман, В. Графський, С. Гусарєв, В. Дудченко, В. Казимирчук, В. Карташов, М. Кельман, Д. Керімов, М. Козюбра, В. Кудрявцев, Е. Кузнєцов, В. Лазарєв, В. Лапаєва, Р. Лівшиц, В. Любашиць та ін.) пропонують власні моделі праворозуміння, основані на теорії природного права, на синтезі різних підходів до права, або захищають позиції класичного юридичного позитивізму в контексті вивчення різних проблем теорії й філософії права.

Мета статті – розкрити сутність феномена праворозуміння як категорії доктринальної правосвідомості, тобто наукової категорії, що пов'язується з науковим пізнанням права, відображає розумову діяльність людини, спрямовану на пізнання права і правової дійсності.

У час розбудови України як демократичної, правової держави відбувається реформування правової системи. Тому проблема праворозуміння має не тільки значну пізнавальну і теоретичну цінність, а й практичну, адже надзвичайно важливо законодавцеві в правотворчій діяльності враховувати домінування в суспільстві оптимальних типів праворозуміння. Усвідомлення того, що право може виражатися в різних формах буття, дасть змогу краще зрозуміти правову матерію, спрогнозувати її розвиток у майбутньому й уникнути помилок у правотворчій і правозастосовній діяльності.

Проте варто зауважити, що ототожнення понять «праворозуміння» і «право» є некоректним. У дефініції останнє тлумачиться як комплексне поняття, що охоплює історичні передумови, закономірності виникнення та розвитку права; структуру, ознаки, функції й принципи права; правосвідомість; правовідносини; співвідношення права як суспільного явища з мораллю, законом, правами і свободами людини, владою, політикою, юридичною практикою тощо [6, с. 63–64].

Енциклопедична інтерпретація права в об'єктивному аспекті подається у вузькому та широкому розуміннях. У першому право розглядається як «система загальнообов'язкових, формально визначених норм, установлених і забезпечуваних силою держави і спрямованих на регулювання поведінки людей та їхніх колективів відповідно до прийнятих у цьому суспільстві правил соціально-економічного, політичного й духовного життя». Об'єктивне право в широкому значенні – це «...правові погляди та позиції, що виражають соціальні інтереси й закріплені в системі суспільних правил поведінки, які встановлені та забезпечені державою й регулюють суспільні відносини» [10, с. 732]. У такому визначенні синтезуються праворозуміння у вигляді правової ідеології, правосвідомості, правових концепцій і норми права, що вводять нормативну міру суспільної поведінки.

Обґрунтовано вважається, що праворозуміння є базовою основою правосвідомості як сукупності уявлень, які впливають на мотивацію поведінки, і системи поглядів, що є основою для законотворчого процесу, застосування й дотримання права [7, с. 108].

Аналіз різноманітних наукових підходів до визначення цього термінопоняття надав М. Козюбрі можливість зробити, на нашу думку, правильний висновок, що здебільшого праворозуміння розглядається як категорія доктринальної правосвідомості, тобто наукова категорія, що пов'язується з науковим пізнанням права [4, с. 13]. Ця думка певною мірою відображена в тезі, яку висунув один із найвідоміших теоретиків права на пострадянському просторі – С. Алексєєв, котрий пише, що «праворозуміння є певною насамперед науковою категорією, яка відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини, що містить пізнання права, його оцінку і ставлення до нього як до цілісного соціального явища» [1, с. 169].

Указуючи на значення гносеологічних аспектів право розуміння, О. Лейст під вивченням права розуміє «систематичне й цілеспрямоване набуття і поповнення знань про право в процесі навчання й практичної діяльності професійних юристів, викладачів і наукових співробітників», тобто йдеться про зміст і розвиток професійного та доктринального рівнів правосвідомості [5, с. 217]. Отже, визначаються три рівні пізнання права, кожен із яких по-своєму впливає на формування праворозуміння.

Перший – практична юриспруденція, тобто знання права в дії та використання цих знань у процесі вирішення конкретних суспільних питань. Юридична діяльність потребує поєднання абстрактного й конкретного, виокремлення правового аспекту будь-якої проблеми, що розглядається, узагальнення та класифікації різноманітних юридично значущих явищ, подій, фактів.

Другий – поступовий розвиток права, процес ускладнення правової системи, що призводить до певних теоретичних узагальнень знань про право. Однак поява теорії права стала можливою тільки тоді, коли право як масштаб і норма свободи поширилося на всіх людей, виникла загальна теорія права, яка базувалася на законодавстві й практичній юриспруденції.

Третій – найвищий рівень пізнання права – філософія права, що осмислює право як соціальний феномен, який є складовою культури в контексті цивілізаційного розвитку, має у своїй основі ідеали та ціннісні орієнтації [5, с. 220–222]. Отже, усі три рівні пізнання права пов'язані з праворозумінням.

Виходячи з цих положень, науковець переконаний, що праворозуміння як осмислення правової дійсності є складовою правової думки. Актуалізація надбань правової думки, вивчення та

переосмислення її здобутків на різних історичних етапах розвитку людства становить основу формування такого праворозуміння, яке було б адекватним сучасному станові суспільства, що змінюється швидше, ніж відбувається осмислення цих змін. Безумовно, на динаміку подібних процесів впливає багато об'єктивних і суб'єктивних чинників, однак важливо для суспільного поступу постійно відстежувати, як люди розуміють право, адже від цього залежить те, як його застосовують. Неправильне його розуміння зазвичай призводить до неправильного користування ним, про що свідчить вітчизняна правозастосовна практика. З огляду на це варто шукати вихід із такої ситуації й очевидно, що це завдання насамперед вітчизняного правознавства.

Отже, праворозуміння розглядається насамперед як теоретична конструкція, яка існує у свідомості людини та допомагає зрозуміти певні явища об'єктивної дійсності. Це досягається шляхом осмисленого сприйняття сутності права, яке залежно від історичного контексту позначає свободу, справедливість, правила, баланс інтересів, а в новітній історії – ще й певні інтереси (потреби), відносини, почуття (емоції), вимоги суб'єктів. Отже, з'являється певний механізм праворозуміння: спочатку людина пізнає, досліджує, аналізує конкретні правові явища, осмислює їх, відображає у своїй свідомості певними образами, чому сприяє усвідомленню розуміння сутності права, яким позначається сукупність суттєвих, необхідних ознак цього багатоаспектного явища. праворозуміння є категорією доктринальної правосвідомості, тобто науковою категорією, що пов'язується з науковим пізнанням права. Праворозуміння відображає розумову діяльність людини, спрямовану на пізнання права та правової дійсності, його оцінювання і ставлення до нього як до соціального явища й фундаментальної цінності сучасної цивілізації.

Список використаних джерел:

1. Алексеев С.С. Теория права / С.С. Алексеев. – М. : БЕК, 1994. – 224 с.
2. Андрусяк Т.Г. До питання про співвідношення праворозуміння та правової думки / Т.Г. Андрусяк // Альманах права : Праворозуміння та право реалізація: від теорії до практики. – Вип. 2. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 66–67.
3. Дудченко В.В. Традиція правового розвитку : плюралізм правових вчень : [монографія] / В.В. Дудченко. – Одеса : Юридична література, 2006. – 2 с.
4. Козюбра М. Праворозуміння: поняття, типи та рівні / М. Козюбра // Право України. – 2010. – № 4. – С. 10–21.

5. Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права : [монография] / О.Э. Лейст ; под ред. проф. В.А. Томсинова. – М. : Зерцало, 2008. – 452 с.
6. Лук'янова Г.Ю. Комплементаризм праворозуміння: актуальні наукознавчі аспекти : [монографія] / Г.Ю. Лук'янова ; передм. та заг. ред. проф. М.С. Кельмана. – Львів : ПП Сорока Т.Б., 2014. – 214 с.
7. Мамут Л.С. Правосознание / Л.С. Мамут // Общественное сознание и его формы / предисл. и общ. ред. В.И. Толстых. – М. : Политиздат, 1986. – 367 с.
8. Рабінович П. Сутність праворозуміння / П. Рабінович // Право України. – 2007. – № 9. – С. 3–6.
9. Теорія держави і права : основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції : [навчальний посібник] / за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 400 с.
10. Тихомирова Л.В. Юридическая энциклопедия / Л.В. Тихомирова, М.Ю. Тихомиров ; под ред. М.Ю. Тихомирова. – 6-е изд., дополн. и перераб. – М. : Изд. Тихомирова М.Ю., 2009. – 1088 с.
11. Філософський енциклопедичний словник / під гол. ред. В.І. Шинкарука. – К. : Абрис, 2002. – 742 с.
12. Цвік М. Про сучасне праворозуміння / М. Цвік // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4(27). – С. 3–13.

Сєдова П.І.

студент,

Інститут управління і права

Національного юридичного університету

імені Ярослава Мудрого

СУДОВІ РІШЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ КЛАСИФІКАЦІЇ

За думкою Марка Туллія Цицерона, чесна людина, сідаючи в суддівське крісло, забуває про особисті симпатії [1]. Так, дійсно, обіймаючи посаду судді, людина має чітко виконувати приписи законів та виносити рішення на основі них, обґрунтовуючи необхідність застосування саме цієї статті, або пункту. Проте, сягнувши в глибину віків, чи завжди було так? Які саме рішення виносили судді та які були їх види.